

K Z O M B U N I A K Ń A T
Z B A D A Ń

Warszawa, maj 2012

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/66/2012

KTO UWAŻA, ŻE JEST BIEDNY –
ZRÓŻNICOWANIA SPOŁECZNE
W OCENIE WŁASNYCH WARUNKÓW
MATERIALNYCH



Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
11 stycznia 2012 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Wyniki badań pokazują, że za biedę Polacy uważają sytuację, w której osiągnęte przez nich dochody nie starczą na podstawowe opłaty związane z utrzymaniem mieszkania (czynsz, opłaty za gaz, prąd i wodę) oraz na żywność. Obecnie minimum, które starcza na przeżycie jednej pracującej osoby jest szacowane w Polsce na około 1000 zł, a najniższa płaca od 1 stycznia tego roku wynosi 1500 zł brutto, czyli 1112 zł netto. Na podstawie trzech sondaży¹ postanowiliśmy zbadać, które grupy społeczne negatywnie oceniają swoją sytuację materialną i są niezadowolone z własnego poziomu życia.

Trzeba zastrzec, że w sondażu poruszamy się wyłącznie w sferze deklaracji samych zainteresowanych, a nie ich faktycznych dochodów. Dlatego też poza poziomem dochodów w interpretacji wyników trzeba, po pierwsze, pamiętać o różnym w poszczególnych przypadkach poziomie odniesienia – można np. uważać swoje dochody za niezadowalające, bo sąsiedzi czy znajomi zarabiają więcej, podczas gdy obiektywnie w porównaniu np. ze średnią krajową dochody te nie są takie złe. Po drugie, w podtekście deklaracji ankietowanych poza subiektywną oceną własnych dochodów pojawia się jeszcze ogólna psychologiczna skłonność do optymizmu lub pesymizmu (związana np. z wiekiem) i w związku z tym do bardziej optymistycznych lub pesymistycznych ocen wszystkiego, także dochodów. Po trzecie, warto jeszcze wziąć pod uwagę szczególny stosunek niektórych grup społecznych do wszelkich oficjalnych autodeklaracji dotyczących dochodów. Wiele obserwacji wskazuje, że w Polsce np. rolnicy mają skłonność do przedstawiania swojej sytuacji materialnej w oficjalnych deklaracjach w czarniejszych barwach niż rzeczywistość ona wygląda.

Większość Polaków (57%) ocenia, że pod względem materialnym żyje im się średnio². Około 15% ankietowanych pozytywnie ocenia własne warunki materialne i deklaruje, że dochody ich gospodarstw domowych starczą na wiele, bez konieczności specjalnego oszczędzania. Jedna czwarta badanych (24%) określa, że żyje skromnie i na co dzień musi oszczędnie gospodarować pieniędzmi. Dalsze 3% określa swój poziom życia jako biedę, bo nie starcza im nawet na podstawowe potrzeby. Obserwując zmiany w deklaracjach badanych w perspektywie ostatniej dekady można stwierdzić, że subiektywna ocena własnych

¹ W komunikacie wykorzystano zagregowane dane z trzech kolejnych badań „Aktualne problemy i wydarzenia” (260, 261, 262) przeprowadzonych na reprezentatywnych próbach losowych dorosłych mieszkańców Polski: 5 – 11 stycznia 2012 roku (N=1058), 3 – 9 lutego 2012 roku (N=999) i 8 – 14 marca 2012 roku (N=1015).

² Patrz komunikat CBOS „Materialne warunki życia” oprac. M. Omyła-Rudzka, kwiecień 2012.

warunków materialnych Polaków się poprawia – rosną odsetki szacujących swoją sytuację jako dobrą i średnią, zmniejsza się zaś odsetek tych, którzy wedle własnych deklaracji żyją skromnie lub wręcz biednie.

W trzech kolejnych badaniach z początku 2012 roku średnio 15% Polaków określało warunki materialne swoje i swojej rodziny jako złe, 46% jako przeciętne, ani dobre, ani złe, zaś 39% uznawało je za dobre.

Kto zatem jest niezadowolony ze swojego poziomu życia w stopniu większym niż inni?

Płeć nie różnicuje deklaracji dotyczących niezadowolenia z warunków materialnych, w których się żyje. Zarówno kobiety jak i mężczyźni równie często deklarują brak satysfakcji ze swych warunków materialnych (15%). Minimalne różnice dotyczą średnich ocen („ani dobrze, ani źle”), nieco częściej wybierają je kobiety (48%) niż mężczyźni (43%). Natomiast mężczyznom najwyraźniej łatwiej się przyznać, że żyje im się dobrze (mężczyźni 41%, kobiety 37%).

Zdawałoby się, że osiągnane dochody, zwłaszcza z uwzględnieniem liczby członków gospodarstwa domowego, powinny przesądzać o samoocenie dotyczącej poziomu życia. Choć związek obu zmiennych jest wyraźnie widoczny, to jednak z opisanych wyżej powodów nie ma prostej zależności między osiąganymi dochodami a zadowoleniem z własnego poziomu życia. Nawet wśród osób deklarujących najniższe dochody – nieprzekraczające 500 zł na osobę – 16% ocenia warunki materialne swojej rodziny jako dobre. W kolejnych grupach dochodowych odsetek zadowolonych rośnie i już wśród uzyskujących dochody *per capita* od 501 do 750 zł liczba usatysfakcjonowanych ze swojego poziomu życia jest wyższa niż liczba niezadowolonych. Największy przyrost pozytywnych ocen obserwujemy między grupą deklarujących dochody od 1001 do 1500 zł na osobę w rodzinie, a grupą deklarujących powyżej 1500 zł (wzrost o 30 punktów procentowych). Jednocześnie w grupie najlepiej sytuowanych 4% uważa własny poziom życia za niezadowalający.

Tabela 1

Dochody na jedną osobę w rodzinie	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego?		
	Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
Do 500 zł	35	49	16
501–750	24	49	28
751–1000	17	51	32
1001–1500	10	53	37
Powyżej 1500 zł	4	29	67

Subiektywnie zła sytuacja materialna działa deprymująco na ocenę przyszłości i – jak można przypuszczać – osłabia motywację, by ten stan rzeczy zmienić. Wśród respondentów oceniających swoją sytuację materialną jako złą prawie dwie piąte przewiduje, że ich sytuacja w ciągu roku jeszcze się pogorszy (39%), podobny odsetek uznaje, że będzie taka sama jak obecnie (40%), tylko nieliczni liczą na to, że coś w ich życiu się poprawi (8%). Z jednej strony może to wynikać z ogólnego pesymizmu – osoby negatywnie oceniające swoją sytuację jednocześnie częściej nie mają nadziei, że ich sytuacja może się w najbliższym czasie zmienić na lepsze. Z drugiej jednak strony może mieć charakter przyczynowo-skutkowy – poczucie biedy, złej sytuacji materialnej, „podcina skrzydła”, sprawia, że osoby pozostające dłużej w takiej sytuacji przestają wierzyć, że coś w ich życiu może się zmienić.

Z kolei wśród uznających swoją sytuację za dobrą prawie jedna czwarta (23%) sądzi, że w ciągu roku stanie się ona jeszcze lepsza, niespełna trzy piąte (58%) uznaje, że się nie zmieni, a tylko 14% bierze pod uwagę, że może się pogorszyć.

Tabela 2

A jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
– lepiej	8	11	23
– tak samo	40	50	58
– gorzej	39	26	14
Trudno powiedzieć	13	13	5

Ocena własnych warunków materialnych jest silnie związana z posiadanym wykształceniem – im jest ono wyższe, tym większa satysfakcja ze swojego statusu. Najgorzej pod względem materialnym czują się osoby najslabiej wykształcone. Jest to jedyna grupa, w której minimalnie większy jest odsetek oceniających warunki materialne swojego gospodarstwa domowego jako złe (24%) niż jako dobre (23%). Zatem stosunek ocen negatywnych do pozytywnych wynosi w tej grupie 1:1. Nieco tylko lepiej wyglądają deklaracje osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Wyraźny wzrost ocen pozytywnych obserwujemy dopiero wśród osób z wykształceniem średnim – relacja ocen negatywnych do pozytywnych kształtuje się w tym przypadku jak 1:4. Zdecydowanie najlepiej sytuują się osoby z wyższym wykształceniem, relacja odsetka niezadowolonych ze swojego poziomu życia do zadowolonych wynosi w tej grupie prawie 1:13.

Tabela 3

Wykształcenie	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
Podstawowe	24	53	23
Zasadnicze zawodowe	22	50	28
Średnie	11	46	43
Wyższe	5	31	64

We własnym subiektywnym odczuciu gorzej pod względem materialnym żyje się osobom powyżej 45 roku życia. W trzech kolejnych grupach wiekowych około jednej piątej badanych określa warunki materialne swego gospodarstwa jako złe. Natomiast najrzadziej niezadowoleni ze swego statusu materialnego są ludzie młodzi – do 24 roku życia (7%).

Tabela 4

Wiek	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
18–24 lata	7	39	54
25–34	10	39	51
35–44	14	44	43
45–54	20	49	31
55–64	19	48	33
65 lat i więcej	21	55	24

Jeśli chodzi o miejsce zamieszkania, to relatywnie najgorzej czują się pod względem materialnym mieszkańcy wsi, wśród których najwięcej osób ocenia swoją sytuację ekonomiczną jako złą (17%), a jednocześnie najmniej określa ją jako dobrą (32%). Im większa miejscowość, tym większy jest odsetek ankietowanych zadowolonych ze swego poziomu życia. Największe zróżnicowania w ocenie sytuacji materialnej występują wśród mieszkańców największych aglomeracji – większy niż przeciętnie jest tam zarówno odsetek oceniających poziom swego życia jako dobry (49%), jak i zły (16%).

Tabela 5

Miejsce zamieszkania	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
Wieś	17	50	32
Miasto do 20 tys.	11	49	40
20–100 tys.	15	42	42
101–500 tys.	14	44	42
501 tys. i więcej	16	35	49

Analizując zróżnicowania ocen w zależności od typu miejsca pracy, można powiedzieć, że relatywnie najwięcej nieusatisfakcjonowanych ze swojego poziomu życia znajdujemy wśród osób pracujących w prywatnych gospodarstwach rolnych. Ponad jedna piąta badanych utrzymujących się z pracy w rolnictwie ocenia materialny poziom swojego życia jako zły. Tylko w tej grupie odsetek niezadowolonych jest taki sam jak zadowolonych. Co interesujące, z poziomu życia swojej rodziny nieco częściej są zadowoleni ankietowani pracujący w instytucjach państwowych lub publicznych niż pracujący w sektorze prywatnym. Wydaje się zatem, że z punktu widzenia pracownika państwo oraz samorzady są pracodawcami bardziej satysfakcjonującymi niż prywatni przedsiębiorcy.

Tabela 6

Sektor zatrudnienia	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
Instytucja państwowa lub publiczna	8	37	55
Spółka właścicieli prywatnych i państwa	6	47	47
Sektor prywatny poza rolnictwem	10	39	51
Prywatne gospodarstwo rolne	21	57	22

Zdecydowanie najgorzej warunki materialne swoich rodzin oceniają osoby bezrobotne – prawie dwie piąte spośród nich (39%) jest niezadowolona z własnego poziomu życia. Tylko nieco mniej negatywnie na własne warunki materialne zapatrują się renciści – prawie jedna trzecia (32%) jest z nich niezadowolona. W obu tych grupach odsetki ocen negatywnych są wyraźnie wyższe od ocen pozytywnych. Wśród osób aktywnych zawodowo najgorzej o swoim położeniu materialnym wyrażają się robotnicy niewykwalifikowani – jedna czwarta uważa, że jest ono złe (25%), mniejsza część jest skłonna określać je jako dobre (21%). Także rolnicy nieznacznie częściej są niezadowoleni (22%) niż zadowoleni (21%) z własnego poziomu życia. Wśród pozostałych grup zawodowych oceny pozytywne wyraźnie przeważają nad negatywnymi. Zdecydowanie najlepiej warunki materialne swojego gospodarstwa oceniają przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (75% określa je jako dobre) oraz osoby pracujące na własny rachunek (61%). Wśród biernych zawodowo ponad połowa uczniów i studentów jest zadowolona z tego jak im się żyje pod względem materialnym (56%).

Tabela 7

Grupy społeczno-zawodowe	Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
Czynni zawodowo			
Robotnicy niewykwalifikowani	25	54	21
Rolnicy	22	57	21
Robotnicy wykwalifikowani	13	49	38
Pracownicy usług	9	45	45
Średni personel, technicy	7	45	49
Pracownicy administracyjno-biurowi	7	42	51
Pracujący na własny rachunek	4	35	61
Kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem	4	21	75
Bierni zawodowo			
Bezrobotni	39	43	18
Renciści	32	45	23
Emeryci	18	56	26
Gospodynie domowe i inni	16	48	36
Uczniowie i studenci	5	39	56

Patrząc na mapę Polski można powiedzieć, że najwięcej deklaracji niezadowolenia z własnej sytuacji materialnej znajdujemy w dwóch województwach³ – na wschodzie w podlaskim (29%) i na zachodzie w lubuskim (25%). Także w dwóch województwach sąsiadujących z nimi – w lubelskim i zachodniopomorskim – ponadprzeciętna liczba respondentów deklaruje, że ich sytuacja materialna jest zła (po 18%).

Relatywnie największe odsetki zadowolonych ze swojego poziomu życia notujemy w województwach: śląskim (49%), wielkopolskim (47%), opolskim (46%) i małopolskim (44%).

³ Nasze próby w badaniu są reprezentatywne dla ogółu dorosłej ludności Polski, nie oznacza to, że są reprezentatywne dla dorosłej ludności każdego z poszczególnych województw. Dlatego opisywane zróżnicowania należy traktować tylko jako orientacyjne.

RYS. 1. ODSETKI ANKIETOWANYCH NEGATYWNIE OCENIAJĄCYCH WARUNKI MATERIALNE SWOJEGO GOSPODARSTWA DOMOWEGO



ODSETKI ANKIETOWANYCH POZYTYWNIE OCENIAJĄCYCH WARUNKI MATERIALNE SWOJEGO GOSPODARSTWA DOMOWEGO



Negatywna ocena własnych warunków materialnych wyraźnie osłabia motywację do uczestniczenia w życiu politycznym. Wśród respondentów określających warunki materialne swojego gospodarstwa domowego jako złe deklarowana frekwencja wyborcza w hipotetycznych wyborach wynosi tylko nieco ponad dwie piąte (41%), taki sam odsetek zdecydowanie odrzuca możliwość uczestnictwa w głosowaniu (41%), a blisko jedna piąta (18%) nie wie, czy pójdzie na wybory. Natomiast wśród zadowolonych ze swojego poziomu życia zdecydowana większość (66%) poszłaby na wybory.

Tabela 8

Gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to czy wziął(ę)by Pan(i) w nich udział?	Jak Pan(i) ocenia obecnie warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
Na pewno wziął(ę)bym w nich udział	41	53	66
Nie wiem, czy wziął(ę)bym w nich udział	18	17	13
Na pewno nie wziął(ę)bym w nich udziału	41	29	21

Deklaracje badanych dotyczące partii, które ewentualnie poparliby w wyborach, wskazują, że główne różnice w sympatiach politycznych między zadowolonymi a niezadowolonymi ze swojego poziomu życia dotyczą dwóch najbardziej liczących się ugrupowań – PO oraz PiS. PO jest wyraźnie częściej popierana przez osoby określające poziom życia swojej rodziny jako dobry (42%), rzadziej natomiast popierają ją osoby, które uważają swój poziom życia za niezadowalający (24%). Gdyby niezadowoleni zdecydowali

o wyniku wyborów, z niewielką przewagą zwyciężyłby w nich PiS (27%) popierany tylko przez 16% zadowolonych ze swojego poziomu życia. Różnice w poparciu dla pozostałych ugrupowań są niewielkie – wyborcy uznający swoje warunki materialne za niezadowalające nieco częściej niż zadowoleni oddaliby swój głos na PSL i minimalnie częściej na Solidarną Polskę.

Tabela 9

Na kandydata której partii lub ugrupowania głosowała(a)by Pan(i) w tych wyborach? N=1704	Jak Pan(i) ocenia obecnie warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		
	złe	ani dobre, ani złe	dobre
	w procentach		
PO	24	36	42
PiS	27	22	16
Ruch Palikota	10	7	10
PSL	8	9	5
SLD	7	8	6
Solidarna Polska	4	4	2
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikkego	2	2	2
PJN	1	1	2
Inna	2	1	1
Trudno powiedzieć	14	18	15

Wymiar socjalny i ekonomiczny jest zatem – poza wszystkimi innymi różnicami – jednym z istotniejszych czynników wpływających na poparcie dla dwóch ugrupowań, już od dekady wyznaczających główną oś podziałów na naszej scenie politycznej.



O złych warunkach materialnych swego gospodarstwa domowego najczęściej mówią osoby najslabiej wykształcone, których edukacja zakończyła się na etapie szkoły podstawowej lub zasadniczej zawodowej. Wykształcenie to najsilniejszy z analizowanych czynników decydujących o dochodach i satysfakcji z osiągniętego poziomu życia. Obecnie trudniej pod względem materialnym żyje się osobom starszym – powyżej 45 roku życia, niż młodszym. Częściej niż inni o własnej biedzie są przekonani mieszkańcy wsi. W największych aglomeracjach poziom życia wydaje się najbardziej zróżnicowany – z jednej strony częściej niż w innych miastach można tam spotkać zadowolonych ze swojej sytuacji finansowej, z drugiej więcej niż gdzie indziej jest tam niezadowolonych, oceniających, że złe

im się żyje pod względem materialnym. Wśród grup społeczno-zawodowych najgorzej swoją sytuację materialną oceniają osoby bezrobotne oraz renciści. Wśród osób czynnych zawodowo najbardziej sfrustrowani z powodu niskich dochodów są robotnicy niewykwalifikowani oraz rolnicy. Najwięcej niezadowolonych z poziomu życia znajdujemy w województwach podlaskim oraz lubuskim. Zła ocena warunków materialnych osłabia motywację do uczestnictwa w wyborach; dobra ocena sprzyja partycypacji wyborczej i częściej skłania do głosowania na PO.

Opracował
Krzysztof PANKOWSKI

Tabela 1

		Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:			Liczba osób
		złe	ani dobre, ani złe	dobre	
		%	%	%	
Ogółem		15	46	39	3072
Płeć	Meżczyźni	15	43	41	1458
	Kobiety	15	48	37	1614
Wiek	18-24 lata	7	39	54	391
	25-34	10	39	51	606
	35-44	14	44	43	475
	45-54	20	49	31	496
	55-64	19	48	33	567
	65 lat i więcej	21	55	24	536
Miejsce zamieszkania	Wieś	17	50	32	1168
	Miasto do 20 tys.	11	49	40	452
	20-100 tys.	15	42	42	590
	101-500 tys.	14	44	42	501
	501 tys. i więcej mieszk.	16	35	49	360
Wykształcenie	Podstawowe	24	53	23	637
	Zasadnicze zawodowe	22	50	28	782
	Średnie	11	46	43	1068
	Wyższe	5	31	64	585
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	4	21	75	305
	Średni personel, technicy	7	45	49	129
	Pracownicy adm.-biurowi	7	42	51	194
	Pracownicy usług	9	45	45	187
	Robotnicy wykwalifikowani	13	49	38	347
	Robotnicy niewykwalifik.	25	54	21	141
	Rolnicy	22	57	21	182
	Pracujący na własny rach.	4	35	61	133
Bierni zawodowo	Renciści	32	45	23	215
	Emeryci	18	56	26	694
	Uczniowie i studenci	5	39	56	210
	Bezrobotni	39	43	18	173
	Gospodynie domowe i inni	16	48	36	163
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	8	37	55	394
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	6	47	47	298
	sekt. pryw. poza rolnict.	10	39	51	684
	prywatnym gosp. rolnym	21	57	22	167
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	35	49	16	423
	501-750	24	49	28	375
	751-1000	17	51	32	485
	1001-1500	10	53	37	519
	Powyżej 1500 zł	4	29	67	548
Ocena własnych war. mater.	Złe	100			472
	Średnie		100		1403
	Dobre			100	1196
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	14	48	38	153
	Raz w tygodniu	14	50	36	1417
	1-2 razy w miesiącu	19	42	40	489
	Kilka razy w roku	15	44	41	667
	W ogóle nie uczestniczy	18	36	46	346
Poglądy polityczne	Lewica	17	40	43	521
	Centrum	14	46	40	976
	Prawica	13	44	43	889
	Trudno powiedzieć	20	51	29	686